

Pieśń a tożsamość narodowa – rola folkloru pieśniowego w procesie kształtowania się tożsamości na wschodnim pograniczu Polski

Natalia Iwaniuk

Kwestia samookreślenia jest bardzo skomplikowana i często sprawia człowiekowi dużo trudności. Takimi obszarami o najwyraźniej obecnym problemie określenia własnej tożsamości są pogranicza, rozumiane nie tylko jako miejsca, przez które przebiegają administracyjne granice państwa, ale także miejsca leżące na styku wielu kultur.¹ Sytuacja na pograniczach przypomina poniekąd ogromne centrum, w którym nieustannie ścierają się ze sobą wartości różnych, aczkolwiek tylko nielicznych, określonych kultur. Nie pozostaje to bez wpływu na tożsamość, powoduje jej nieustanne przebudowywanie, czy też redefiniowanie, co w końcowym efekcie tego procesu jest wykształceniem się „tożsamości człowieka pogranicza”.²

Niniejszy artykuł jest próbą skonfrontowania owego człowieka i jego tożsamości z konstytuującą jej podstawy kulturą muzyczną, a konkretnie tradycyjnym folklorem pieśniowym. Terenem badawczym stał się obszar mojej rodzinnej miejscowości o nazwie Dobrynka (gmina Piszczac, powiat bialski, województwo lubelskie), znajdującej się w regionie południowego Podlasia. Niegdyś niemal w całości prawosławna, o jednolitej tożsamości wytworzonej w oparciu o wyznanie i zasiedziały tryb życia, z czasem zaczęła ulegać gwałtownym przemianom, przez co zatraciła swój monolityczny charakter.

W moim życiu, a także jak sądzę, w życiu moich przodków, pieśń ludowa okazała się wartością nadrzędną. Jej doświadczanie przekłada się na odczuwanie ontologiczno-substancjalnej więzi z samym sobą, ujawniającej się w procesie samoidentyfikacji.

Zasadniczo uzyskała status jednego z tych elementów, które sięgają daleko w głąb ludzkiej natury, dotykają metafizycznych obszarów jego istnienia, będących podstawą wyznawanego przezeń systemu aksjologicznego. Rola jaką odegrała w uformowaniu tożsamości nie byłaby jednak tak znacząca, gdyby nie zmiana jej statusu z jakości zobiektywizowanej i społecznie nacechowanej, na rodzaj subiektywnie sformatowanej edycji owej jakości, rozpoznanej jako znacząca kreacja i zinternalizowanej w sferze osobistych przeżyć. Dlatego też tożsamość

¹ H. Mamzer, *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Poznań 2002, s. 137.

² *Ibid.*, s. 138.

można pojmować w kategorii konstruowanego na wiele sposobów ideału, urzeczywistniającego się na drodze rozwoju osobistego. Identyfikacja z konstytuującymi go wartościami może jednak zostać utrudniona na skutek znalezienia się w sytuacji granicznej, w ramach której dochodzi do zakwestionowania bądź też utraty tychże wartości. Stająca w ich obronie jednostka zostaje poddana próbie potwierdzenia słuszności dokonanego wyboru, zdobywa unikatowe doświadczenie, pozwalające jej na negocjację i dokonywanie ewentualnych zmian w tożsamości, nie dopuszczając przy tym do zatracenia autentyczności i „poczucia wierności samemu sobie”.³ Psychologiczna propozycja ujmowania tożsamości zwraca uwagę na ścisły związek tych „momentów tożsamościowych” z „jednością podmiotu w całym zasięgu jego bytu, a więc »byciem sobą«”⁴, także w wymiarze społecznym, w odniesieniu do przenikających go procesów historycznych i wartości dziedzictwa kulturowego.⁵

Spojrzenie na pozyskany w czasie badań folklor pieśniowy pomaga w uświadomieniu sobie, jak ogromną rolę spełniał i w dalszym ciągu spełnia w życiu wykonujących go osób. Ze względu na bogaty kontekst sytuacyjny i kulturowy funkcjonowania pieśni w środowisku wiejskim, można je opisać wedle stopnia ważności pełnionych przez nie funkcji wyróżnionych przez badaczkę, Janinę Szymańską.⁶ Należą do nich m.in. funkcja urozmaicenia monotonnej pracy, funkcja wyrażania uczuć świadczących o przywiązaniu do swojej „małej ojczyzny”, będącego manifestacją odrębnej tożsamości narodowej i wyznaniowej funkcja wyrażania osobowości wykonawcy, np. junackiej, funkcja estetyczna oraz funkcja polegająca na rozśmieszaniu, bawieniu towarzystwa.⁷ Nie zarejestrowałam natomiast materiału, na podstawie którego można byłoby dokonać obserwacji i opisu funkcji rytualno-obrzędowych pieśni. Całkowity zanik utworów pieśniowych związanych z folklorem obrzędowym może być następstwem powtarzających się na przestrzeni kilkudziesięciu lat (1915–1947) kilkukrotnych wysiedleń ludności południowego Podlasia i Chełmszczyzny, w czasie których w sposób szczególnie ucierpiała ich kultura. Stąd też nagrywanie stało się dla moich wykonawców czymś więcej aniżeli suchą czynnością podyktowaną potrzebą utrwalenia zapamiętanego repertuaru. Odtwarzanie i rejestracja tych pieśni okazała się być dla tych ludzi formą świadomej manifestacji wartości własnej kultury ludowej, odwołującej się

³ E. Michna, *Etyczny wymiar tożsamości etnicznej w sytuacji zmiany identyfikacji narodowej*, w: *Etyczny wymiar tożsamości kulturowej. Studia z antropologii społecznej*, red. M. Flis, Kraków 2004, s. 25–45.

⁴ R. Ingarden, *Spór o istnienie świata*, t. 2, Kraków 1948, s. 301, cyt. za: K. Krzyżewski, *Specyfika psychologicznego ujmowania tożsamości*, w: *Tożsamość człowieka*, red. A. Gałdowa, Kraków 2000, s. 25.

⁵ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 106.

⁶ J. Szymańska, *Słowo śpiewane. Interpretacja tekstów folklorystycznych*, Warszawa 2001, s. 147.

⁷ *Ibid.*, s. 148.

przede wszystkim do poczucia tożsamości. W pieśniach odnajdywali, bowiem, „schronienie” i wytchnienie od doświadczanego na co dzień poczucia wyobcowania. Pragnienie powrotu i tęsknota za utraconym „rajem” przekuwane w formę upieśnionowej liryki, czyniły pieśni swoistym katalizatorem wspomnień, odsyłających do konkretnych okoliczności życiowych, w jakich zostały poznane, a także transcendentnym wcieleniem pamięci o nieżyjących ludziach. Szymańska podkreśla, iż wybór repertuaru, będącego szczególnym rodzajem zapisu opowieści o ludzkim życiu, stanowi uzupełnienie charakterystyki wykonawcy, opisuje jego osobowość i wrażliwość estetyczną. Niesiony za jego pośrednictwem przekaz jest wypadkową różnorodnej stylistyki pieśniowych wypowiedzi, uzyskaną w efekcie funkcjonowania obok siebie pieśni tradycyjnych i miejskich, mającego wpływ na „niestabilność tematyczną” i niejednolity „charakter emocjonalny tekstu”⁸. Uformowane w ten sposób repertuary zawierają istotne informacje o dokonujących się na wsi przemianach społecznych, w tym o postępującej dezintegracji życia wiejskiego. Słowa opowiadające o tych wydarzeniach zawsze będą podszyte nostalgią, tęsknotą, „utraconą terapeutyczną funkcją pieśni ludowej, za integrującym, patriarchalnym muzykowaniem w domu” oraz za wartościowanymi dodatnio dawnymi, dobrymi czasami⁹.

Być może był to główny powód, dla którego tak licznie zachowały się pieśni liryczne śpiewane na podlaskiej, prawosławnej wsi jeszcze przed okresem burzliwych dziejów historycznych i politycznych rozgrywek prowadzonych na przestrzeni XX wieku, kiedy prawosławie było dla ludzi osłoną, legitymizacją i gwarancją ładu całego ich życia. Inicjatywa religijna przejawiała się pod postacią religijności oswojonej, poprzez odczuwanie bliskości Boga, z którym obcowano na co dzień. Świadomość ludzka nie była jeszcze przesiąknięta ideą kategorii narodowościowych. Czynnikiem kształtującymi tożsamość były: przywiązanie do ziemi, małej ojczyzny, swojskości; język dający poczucie więzi ze społecznością, bycia u siebie; wyznanie prawosławne jako najistotniejszy element dziedzictwa. Elementy te wskazują na potrzebę wyłonienia się warstw tożsamości: tożsamości nadanej poprzez przyjście na świat w określonej rodzinie i wzrastanie w określonej społeczności i kulturze (kołysanki, dziecięce piosenki, gry i zabawy, wyliczanki); tożsamości nabywanej w procesie socjalizacji pierwotnej i wychowania: indywidualne cechy osobowości, cechy kulturowe, a także właściwości i cechy grupy dominującej; tożsamości „ja” (ego), będącej tożsamością wypracowaną w oparciu o dziedzictwo i wymogi życia społecznego.

Najliczniejszą grupę spośród tychże pieśni stanowią przede wszystkim przepelnione

⁸ *Ibid.*, s. 151.

⁹ *Ibid.*, s. 145.

osobliwym pięknem pieśni o miłości. Kluczowe ich znaczenie zawiera się w liryzmie, tj. estetycznym pojmowaniu ludzkiej działalności, w obliczu której, a także dzięki solidnemu bagażowi doświadczeń i przeżyć, egzystencja człowieka nabiera właściwego znaczenia. Dlatego też w centrum lirycznej pieśni nie leży wielowątkowa fabuła.¹⁰ Ich celem nie jest przedstawianie fabuły czy też wielowątkowej treści utworu, lecz opisanie i jak najwierniejsze oddanie bogactwa wewnętrznego świata pojedynczego człowieka (jego stanów psychicznych, myśli, życzeń, nadziei, cierpienia itp.), ukształtowanego w wyniku postrzegania świata przez pryzmat artystycznie uwrażliwionej duszy.¹¹

Znaczącą ilość pieśni lirycznych stanowiły romanse, na formowanie których wpływ miała twórczość Tarasa Szewczenki. Zachwycony prostodusznością i ujmującą szczerością tradycyjnego światopoglądu, Szewczenko stworzył poezję, której treść i poetycka forma praktycznie nie odbiegały od swojego ludowego pierwowzoru. Wiele uwagi poświęcił on też wykreowaniu panoramicznych i tych nieco węższych, skupiających się na detalach ujęć, składających się na obraz ukraińskiej ojczystej przyrody. Z tego względu romans jest jedynym spośród wszystkich gatunków upieśniowionej liryki, w którym tak głęboko i wszechstronnie odsłaniany i opisywany jest świat wewnętrzny człowieka, sfera uczuć i intymności, a także jego myśli i nastroje. Ich obecność nie neguje jednak możliwości pojawienia się w romansach elementów epicznych. Obok opisywanych najczęściej motywów związanych ze sferą uczuciową jednostki ludzkiej, które zajmują w tych pieśniach szczególne miejsce, wyodrębniły się z nich także tematyczne wątki o podłożu społeczno-ekonomicznym, wspólnotowym, politycznym, historycznym i patriotycznym. Najwięcej jednak ukraińskich romansów poświęconych jest wątkom miłosnym.

Upieśniowiona liryka została zatem powołana do wzbogacania duchowego świata człowieka, upiększania jej egzystencji, codziennego życia. Pieśni te wykonywane były podczas weselnych uczt, na chrzcinach i innych biesiadach o charakterze rodzinnym lub sąsiedzkim, albo na różnego rodzaju spotkaniach towarzyskich, np. w czasie wolnym od pracy, kiedy to gromadzono się na ulicy, pod domami, bądź też na przejeździe kolejowym (w czasie II wojny światowej po torach przechodzących przez Dobrynkę przejeżdżały transporty z jeńcami pochodzącymi z walk prowadzonych na froncie, rosyjskimi bądź też niemieckimi), czy też wieczorów spędzanych przy przędzeniu wełny, czy lnu. W lirycznej poezji pieśni te zajmują centralne miejsce.

¹⁰ M. B. Łanowyk, Z. B. Łanowyk, *Ukraińska usna narodna tvorczist'. Nawczalnyj posibnyk*, [online], 2006, [dostęp: 12 grudnia 2011], <http://www.info-library.com.ua/books-text-4145.html>, s. 1.

¹¹ O. M. Gonczarenko, *Ukraiński narodni liryczni pisni* [online], Krywyj Rig 2008, [dostęp: 24 listopada 2011], <http://5ballov.qip.ru/referats/preview/95938/3/?kursovaya-ukra-nsk-narodn-l-richn-p-sn>.

Nie mniej ważną rolę odgrywały w kulturze tradycyjnej pieśni satyryczne i żartobliwe. Pieśni liryczne o tematyce miłosnej czy żartobliwej, a zwłaszcza różnego rodzaju przyśpiewki: weselne i te wyśpiewywane przy okazji biesiad o innym charakterze, są ściśle powiązane z funkcją rozweselającą i zabawową, realizowaną podczas wszelkich spotkań, zwłaszcza w czasie wolnym od pracy. Pragnę w tym miejscu zwrócić uwagę na specyfikę sytuacji, w której dochodziło do tychże szeroko pojętych towarzyskich spotkań, wskazać na jej szczególne walory i funkcje społeczno-kulturalne, czyniące obecność pieśni (zwłaszcza tych o treści żartobliwej) i przyśpiewek nieodzownym elementem tych konkretnych momentów życiowych. Nic, bowiem, nie może równać się z tą chwilą, w której „uczucia piękna i świętości stapiają się w jedno”¹² a to właśnie dzieje w umyśle śpiewającego człowieka, który uwalnia swoje emocje i pozwala, aby to pieśni posiadały moc opowiadania o nieprzebrany bogactwie ludzkiego wnętrza. Dlatego też każde słowo w pieśni jest ważne, ponieważ bierze ono udział w opisie świata odczuć, charakterów i nastrojów. Słowo w pieśni, podobnie jak w mowie, zmienia swoje znaczenie w zależności od kontekstu. Związane jest to z tym, że utwory folklorystyczne, tworzone w oparciu o żywą mowę, zaspokajają potrzeby ludzkiej psychiki, stając się kojącą, pełną ciepła zaciszną przystanią i kryjówką chroniącą przez nieustannym dźwiganiem ciężarów burzliwej, nieujarzmionej materii życia codziennego.¹³

Proces konstruowania tożsamości można ukazać także poprzez eksplorację podmiotu w duchu tradycji filozofii świadomości. Dla Paula Ricoeura znakomitym odzwierciedleniem jego przebiegu są kreacje narracyjne o charakterze biograficznym i autobiograficznym. Ich powstanie odbywa się w toku bezustannej konfrontacji z tym, co znajduje się na zewnątrz, czyli znakami, symbolami, czy w końcu wytworami człowieka, które to wymagają analitycznego wglądu i interpretacji. Oznacza to, iż świadomość człowieka, aby odpowiedzieć na pytanie: kim jestem?, potrzebuje zwrócenia się ku tradycji kulturowej i – za jego pośrednictwem – wejścia w dialog z dziedzictwem przeszłości.¹⁴

Zagłębiany w tradycji człowiek, doświadcza bliskiej obecności przeszłości, otaczając się splendorem dziedzictwa kulturowego. Jerzy Szacki w swych przemyśleniach o tradycji zaznaczył, iż jest ona „swego rodzaju mądrością zbiorową”, „korelatem jakiejś trwałej grupy

¹² J. Huizinga, *Homo ludens: zabawa jako źródło kultury*, Warszawa 1987, s. 265.

¹³ *Žartiwlywi ta satyryczni pisni*, w: *Ukraiński narodni pisni*, [online], [dostęp: 19 listopada 2011], <http://proridne.com/content/пісні/жартівливі/>.

¹⁴ E. Bilińska-Suchanek, *Tożsamość w świecie nieustannych zmian*, w: *Tożsamość w świecie nieustannych zmian*, red. E. Bilińska-Suchanek, Słupsk 2005, s. 8–9.

społecznej”¹⁵, przez którą bywa utożsamiana niemal z kulturą. Nieodwołalną część tej nieprzebranej w swym bogactwie społeczno-kulturowej konglomeracji stanowi także tradycja muzyczna, o której Curt Sachs napisał, iż jest „wiernym przekazem, nigdy bezduszna, bezmyślna i pasywna, zawsze witalna, organiczna i funkcjonalna, zawsze pełna godności [...]”¹⁶. W wymiarze egzystencjalnym, ze względu na swój przekaz, okazuje się ona być ponadczasowa, a co za tym idzie, ważniejsza od mowy.¹⁷ Kwestia ta została wnikliwie przebadana przez Piotra Dahliga, który zestawiając mowę i muzykę odnotował, że dla muzyków ludowych „śpiew jest bardziej pojemny dla przekazu treści i emocji niż język mówiony”¹⁸.

Dalsza część tego artykułu poświęcona jest folklorowi pieśniowemu, jaki pojawił się na wsi po dokonaniu się wielu, często tragicznych w skutkach, wydarzeń, takich jak: *bieżeństwo*, rewindykacja, działania prowadzone przez ukraińską szkołę oraz UPA, Akcja „Wisła”. Zaistnienie nowego kontekstu historycznego, w wyniku którego wszystko się zmieniło, nie pozostało obojętne także wobec samych ludzi. Zostali oni pozbawieni wcześniejszych idei i wartości, ich świat wywrócił się do góry nogami, ponieważ zniknęło to, co dotychczas było odczuwalne, namacalne w codziennym porządku i przestrzeni ich codziennego życia. To wszystko odcisnęło swoje piętno na liryce pieśniowej, w której nastąpił zwrot ku tradycjom uformowanym w okresie historycznie i kulturowo ważnym dla narodu ukraińskiego. Najlepiej świadczą o tym pieśni o tematyce ogólnospołecznej noszą wyraźne znamiona wpływu historycznych wydarzeń. Warto jednak nadmienić, że ich forma i treść ewoluowała wraz z kolejnymi przemianami, dokonującymi się nie tylko w historii, ale przede wszystkim w poglądach i odczuciach, nastrojach i światopoglądzie ludzi, którzy powoływali je do życia. Najlepiej świadczą o tym pieśni kozackie i żołnierskie, a w następnej kolejności również pieśni strzeleckie i powstańcze, w których odzwierciedlona została znacząca rola, jaką odegrały te grupy społeczne w historii narodu ukraińskiego, począwszy od wieku XVIII, aż do czasów I i II wojny światowej oraz w wydarzeniach i działaniach prowadzonych w okresie powojennym.

Spadkobiercą przebogatej pieśniarskiej spuścizny tamtych czasów stał się, nawiązujący do kozackich tradycji, ochotniczy legion o nazwie Ukraińscy Strzelcy Siczowi, który został

¹⁵ J. Szacki, *Dylematy historiografii idei oraz inne szkice i studia*, Warszawa 1991, s. 205–206, cyt. za: J. K. Dadak-Kozicka, *O wielkiej i małej tradycji muzycznej*, w: *Complexus Effectuum Musicologiae. Studia Mirosław Perz Septuagenario dedicata*, red. T. Jeż, “Studia et Dissertationes Instituti Musicologiae Universitatis Varsoviensis” seria B, t. XIII, Kraków 2003, s. 547.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ J. Dadak-Kozicka, *Folklor sztuką życia. U źródeł antropologii muzyki*, Warszawa 1996, s. 214–215.

¹⁸ *Ibid.*, s. 284.

utworzony w 1914 roku z inicjatywy Naczelnej Rady Ukraińskiej.¹⁹ Powołane do życia w najdalej wysuniętej na zachód części ukraińskich ziem, na Zakarpaciu, strzeleckie pieśni przekraczały wszelkie, nawet polityczne, granice i stopniowo stawały się dobrem ogólnonarodowym. Wniosły nowy, nieoceniony wkład do społecznego i domowego muzykowania, sfery wywierającej szczególnie silny wpływ na całą muzyczną kulturę. Strzeleckie pieśni były związane z kulturą, sposobem bycia i tradycjami zachodnioukraińskich ziem. Jednak ich szczególne walory i właściwości, a zwłaszcza postawa wyśpiewujących je ochotników, tworzących formację Ukraińskich Strzelców Siczowych, przyczyniły się do utworzenia pomostów łączących dotychczas podzielone części ukraińskiego terytorium.²⁰

Realnym scalaniem tego pokawałkowanego obszaru będącym pierwszym ważnym krokiem proklamującym utworzenie suwerennego państwa zajmowali się działacze należący do OUN (Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów) i UPA (Ukraińskiej Armii Powstańczej). Jednakże ów okres zbrodniczych występków i zbrojnych działań, okazał się być równocześnie okresem niezwykle aktywnego, pieśniotwórczego ruchu, jaki prężnie rozwijał się wśród powstańców. Przywódcy UPA, wychowani w tradycji ukraińskiej pieśniowości, znający i naśladujący historyczne tradycje działań wyzwoleniczych, znakomicie rozumieli, jak ogromną rolę odgrywa pieśń w życiu człowieka, zwłaszcza tego, który chwyta za broń. Stąd tradycja układania i śpiewania pieśni popularyzowała się nie tylko wśród powstańców. Temu twórczemu działaniu oddawali się także ich najbliżsi: rodzice oraz sympatyzujący z nimi sprzymierzeńcy. Tematyka pieśni jest nadzwyczaj różnobarwna, co w głównej mierze spowodowane było warunkami, w jakich powstawał powstańczy folklor. Dlatego wyraźnym atrybutem tych pieśni jest apel, w którym kolejne pokolenia wzywane są do walki za Ukrainę, walki mającej zjednoczyć pod swoim sztandarem wszystkich Ukraińców. Dzięki zastosowaniu takiej retoryki pieśni powstańcze wydają się być bliźniaczo podobne do poprzedzających je utworów kozackich i strzeleckich. Te pierwsze, w sposób naturalny i głęboko symboliczny zarazem, stały się osnową powstańczego folkloru w dobie walk o niepodległość w latach 1940–1960.

Wpływ powstańczego folkloru na świadomość współczesnych Ukraińców jest nie do przecenienia. Główną przyczyną tego zjawiska jest jego głęboki, otwarty narodowy sens. Myśli świadomych Ukraińców zawsze współgrają z motywami powstańczych pieśni. Z

¹⁹ *Ukraińscy Strzelcy Siczowi*, w: *Encyklopedia PWN*, [online], [dostęp: 25 listopada 2011], <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3991009>.

²⁰ W. Wytwyckij, *Strilecka pisnia*, „Żurnal Objednannia Buwszych Bojakiw Ukrajińciw u Welykij Brytaniji”, [online], 1994, [dostęp: 25 listopada 2011], <http://www.pisni.org.ua/articles/112.html>.

każdej z nich przemawiają do odbiorcy nieśmiertelni bohaterowie, nawołując członków narodu do bycia silnymi i gotowymi na poświęcenie w interesie własnego kraju.

Ogromny potencjał tkwiący w folklorze pieśniowym wskazuje zatem na wartości dotyczące zarówno ducha, psychiki, jak i ciała ludzkiego, pomagające człowiekowi w odnalezieniu sensu życia. Zawarte w pieśniach intelektualne przesłania dotyczące moralnych aspektów ludzkiej egzystencji, docierają do odbiorcy w całej swej różnorodności, a zarazem bogactwie, wyzwalając wolę realizacji dalszego trwania nawet w skrajnie trudnych warunkach i pomimo niesionego przez życie ciężącego bagażu traumatycznych doświadczeń. Staje się to możliwe dzięki niezwykłości i nadzwyczajności śpiewanej artykulacji słownej, dzięki której za każdym razem kreowana jest nowa rzeczywistość czasowa. Śpiew porywa całego człowieka, pomaga w przekroczeniu własnego ja. Wyśpiewywane słowa odsłaniają swoje sensory i właściwe kontury, odsyłając ożywiających je wykonawców do rzeczywistości transcendentnej. Tekst pieśni jest tekstem ukrytym, niewysłowionym, ponieważ został wzięty z księgi życia. Wykonawcy pieśni doświadczają niezwykle głębokich doznań. Powodem tego nie jest jednak przeżywanie tekstu pieśni, lecz tekstu własnego życia, tej jedynej niewyśpiewanej pieśni, którą każdy nosi w swoim sercu. Milczenie bowiem jest jedyną i najgłębszą prawdą, w obliczu której dusza może wyśpiewać ów niewypowiedziany i doskonały tekst.

Przyjmując założenie, że folklor pieśniowy jest przekazem wiedzy o wartościach mających fundamentalne znaczenie w kształtowaniu i podtrzymywaniu tożsamości, zwłaszcza tej formującej się w warunkach pogranicza, mogę powiedzieć, iż uzyskałam potwierdzenie dla nieocenionych wręcz właściwości ludowej pieśni, przejawiających się w zdolności do konstytuowania ludzkiej istoty i indywidualności oraz zapewnienia poczucia kontynuacji w czasie, a także ocalenie przed widmem utraty odrębności i stopienia się z bliżej nieokreśloną, bezimienną ludzką masą. Utrzymanie, a zarazem utrwalenie swojej podmiotowości miało niebagatelne znaczenie dla szczególnie dramatycznie doświadczonej i pokrzywdzonej w latach wojny, i krótko po niej, ludności południowego Podlasia, w tym także mieszkańców Dobrynki, ponieważ pozwoliło im na jednoczesną autorefleksyjną twórczą kreację własnej wizji świata oraz siebie w tymże świecie. Oznaczało to od początku do końca świadome wykuwanie własnego losu, podejmowanie decyzji, ale też ponoszenie wszelkich związanych z nimi konsekwencji, osobiste zaangażowanie we wszelkie posunięcia, wynikające z wewnętrznego przekonania i potrzeby dążenia do celu – zachowania i utrwalenia własnej tożsamości.